

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาความเสียหายที่มีตัวตน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด

เมื่อมีการดำเนินคดีอาญากับบุคคลในความผิดฐานใดฐานหนึ่ง นอกจากกระบวนการยุติธรรมที่ต้องพิจารณาว่าจำเลยผู้ถูกกล่าวหากระทำผิดและสมควรได้รับโทษหรือไม่แล้วกระบวนการยุติธรรมยังต้องพิจารณาต่อมาถึงการเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายเนื่องจากการกระทำผิดนั้น นอกจากนี้บุคคลที่ถูกฟ้องเป็นคดีก็อาจได้รับการเยียวยาความเสียหายด้วยเช่นกัน ในกรณีที่ถูกล่วงละเมิดสิทธิอันเนื่องมาจากการตกเป็นจำเลย ดังนั้นแนวคิดในการให้รัฐเป็นผู้เยียวยาโดยการจ่ายค่าทดแทนให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด สืบเนื่องมาจากคดีเชอร์แอน ดันแคนเป็นคดีที่ทำให้รัฐตระหนักถึงการเยียวยาความเสียหายของจำเลยอันเนื่องมาจากการบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดอันเป็นเหตุมาจากความบกพร่องของระบบการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย คดีนี้จึงเป็นจุดกำเนิดให้รัฐมีพัฒนาการไปกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์มากขึ้น¹

2.1 หลักการในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา หมายถึง วิธีการดำเนินการแก่ผู้ที่ประพฤติฝ่าฝืนกฎหมาย โดยอาศัยองค์กรและบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้ การนำผู้กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้มารับโทษเพื่อเป็นการป้องกันปราบปรามการกระทำความผิด การกระทำโดยของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องใช้อำนาจด้วยความระมัดระวังและยุติธรรมโดยไม่แบ่งแยก ซึ่งการอำนวยความยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพ

¹ สำนักงานอัยการสูงสุด. (2539). *คดีเชอร์แอน กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร*. รายงานการเสวนาทางวิชาการ สำนักงานอัยการสูงสุด ร่วมกับโครงการนิติเสวนา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. หน้า 35-36.

นั้น เป็นเรื่อง que แต่ละประเทศให้ความสำคัญและมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะสร้างกฎหมาย กลไก และการบริหารจัดการให้บรรลุผลเป็นรูปธรรม แต่มีหลายประเทศที่ไม่อาจบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ เพราะมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ กำลังคน และความตั้งใจของบุคลากรที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ ประเทศไทยก็ถือเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังพัฒนาและมีแผนที่จะเร่งรัดให้มีการอำนวยความสะดวก ยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ โดยปรากฏในภารกิจของรัฐบาลทั้งในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และการแถลงนโยบายของรัฐบาลในชุดต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่พิจารณาในปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดเฉพาะการให้หลักประกันสิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเท่านั้น ยังขยายไปคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย และพยานในคดีอาญาด้วย นอกจากนี้ในกรณีที่มีผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เป็นกลุ่มเปราะบางหรือ มีข้อจำกัดที่จะเข้าถึงความยุติธรรม รัฐก็จะต้องสร้างกลไกทางกฎหมายหรือกลไกทางบริหารเพื่อให้กลุ่มเหล่านี้ได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ และสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ อาทิเช่น คนยากไร้จะมีสิทธิได้รับการคุ้มครองในด้านกฎหมายอย่างไร หากต้องดำเนินคดีกับเจ้าพ่อหรือผู้มีอิทธิพลที่มาประทุษร้าย หรือกระทำความผิดอาญาอย่างอื่น เด็ก หรือผู้หญิงหากถูกทารุณกรรม และถูกข่มขู่ไม่ให้ไปร้องทุกข์หรือฟ้องร้อง หรือไปศาลเพื่อเป็นพยาน จะมีวิธีการใดที่จะให้ผู้เสียหายหรือพยานเหล่านี้ได้สิทธิในการดำเนินคดีอย่างเป็นอิสระ และมาให้การต่อเจ้าพนักงานหรือศาลได้ โดยปราศจากการถูกข่มขู่ คุกคาม คนพิการทางสมองแต่ต้องตกเป็นผู้เสียหายที่ถูกประทุษร้าย จะมีกลไกอย่างไรที่จะได้ความจริงจากผู้เสียหายนั้น

รวมถึงการเยียวยารักษาความเสียหายทางกาย และจิตใจอันเกิดการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ในอีกด้านหนึ่งคือผู้ถูกกล่าวหา ได้แก่ ผู้ต้องหา จำเลย หรือแม้กระทั่งผู้ต้องสงสัยในกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่แม้จะมีสิทธิมีทนายความในชั้นผู้ต้องหาหรือจำเลย และได้พบทนายในชั้นถูกควบคุมในระหว่างที่เป็นผู้ต้องสงสัยก็ตาม บุคคลดังกล่าวจะได้รับการคุ้มครองอย่างไรที่จะไม่ถูกจำกัดสิทธิ หากต้องการใช้สิทธิ นั้น แต่ไม่รู้สิทธิหรือไม่มีโอกาสที่จะใช้ในทางปฏิบัติ เพราะกฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานต้องแจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหา จัดหาทนายความให้ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด แต่ในบางครั้ง ไม่มีทนายความมาให้คำปรึกษา หรือไม่มีโอกาสได้พบกับทนายความเป็นการเฉพาะตัว จึงทำให้สิทธิเหล่านี้เป็นเหมือนกับการกำหนดไว้แต่เพียงในกฎหมายไม่ได้มีการบังคับใช้จริงในทางปฏิบัติ

ข้อจำกัดของการเข้าถึงความเป็นธรรมในคดีอาญา สำหรับกรณีที่เกิดข้อขัดแย้ง ส่งผลถึงความน่าเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เหมือนที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ และในกรณีของประเทศไทย กลับมีปัจจัยที่ส่งผลถึงการลดความน่าเชื่อถือของการดำเนินคดีอาญา อันเกิดจากการที่มีเจ้าพนักงานใช้เทคนิคในการสืบสวนสอบสวนที่ไม่ชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพหรือพยานหลักฐาน เช่น ข่มขู่ ทรมาณ เพื่อให้ได้คำรับสารภาพหรือการไม่ขอใช้สิทธิที่จะมีทนายความ ในระหว่างกระบวนการสอบสวน และให้การรับสารภาพตั้งแต่ชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณา จึงทำให้เกิดความผิดพลาดในการลงโทษผู้กระทำผิดได้ เพราะเมื่อหลักฐานเท็จหรือไม่ถูกต้องก็จะนำไปสู่การลงโทษคนบริสุทธิ์ได้ ถึงแม้จะเป็นคดีที่มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับคดีที่ลงโทษถูกต้อง แต่มีผลกระทบอย่างยิ่งต่อความน่าเชื่อถือของการดำเนินคดีอาญาที่เกิดจากการดำเนินการโดยรัฐ² โดยรัฐมีเครื่องมือในการควบคุมการทำงานของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

2.1.1 หลักนิติรัฐ

คำว่า “นิติรัฐ” เป็นคำที่แปลมาจากภาษาเยอรมันว่า “Rechtsstaat” คำว่า “Rechtsstaat” ประกอบขึ้นจากคำสองคำ คือ คำว่า Recht ที่แปลว่า กฎหมาย และคำว่า Staat ที่แปลว่า รัฐ แต่คำสองคำนี้เมื่อมารวมกันแล้วได้กลายเป็นคำศัพท์ทางนิติศาสตร์ในระบบกฎหมายเยอรมันซึ่งยากจะหาคำในภาษาต่างประเทศที่แปลแล้วให้ความหมายได้ตรงกับคำในภาษาเดิม คำราที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษจำนวนหนึ่งได้ใช้คำนี้ทับศัพท์ภาษาเยอรมัน โดยไม่แปล อย่างไรก็ตามมีความพยายามในการแปลคำว่า Rechtsstaat อยู่เช่นกัน ถึงแม้ว่าคำแปลที่พยายามคิดกันขึ้นนั้นไม่สามารถสื่อความหมายของคำว่า Rechtsstaat ได้อย่างสมบูรณ์ก็ตาม เช่น ในระบบกฎหมายอังกฤษแปลคำว่า Rechtsstaat ว่า Rule of Law หรือ State-Under-Law ระบบกฎหมายฝรั่งเศสแปลว่า Etat Constitutionnel แต่ตำรากฎหมายฝรั่งเศสยุคหลังๆ มักแปลว่า Etat de Droit ซึ่งเป็นแนวโน้มการแปลในภาษาอื่นๆ ด้วย คือแปลตรงตัว เช่น ระบบกฎหมายอิตาลี แปลว่า Stato di Diritto หรือระบบกฎหมายสเปนแปลว่า Estado de derecho เป็นต้น³ สำหรับในสหรัฐอเมริกาหากไม่แปลคำว่า

² ณรงค์ ใจหาญ. (2559). *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีประสิทธิภาพ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.siamrath.co.th/web/?q=> [2561, 18 ตุลาคม].

³ วรเจตน์ ภาศิริรัตน์. (2553). *หลักนิติรัฐและนิติธรรม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1431> [2561, 18 ตุลาคม].

Rechtsstaat ว่า Rule of Law ก็มักจะยกเอาหลักการในทางกฎหมายที่มีเนื้อหาบางส่วนที่คล้ายคลึงกับ Rechtsstaat มาเทียบเคียง เช่น Due-Process-Clause หรือการกล่าวถึง Limited Government ในฐานะโมทัศน์ทางกฎหมายที่ใกล้เคียงกับ Rechtsstaat⁴ เป็นต้น

ในทางวิชาการ ไม่ว่าจะแปลคำว่า Rechtsstaat ว่าอย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญย่อมอยู่ที่ความหมายอันเป็นแก่นแท้ของหลักการนี้ กล่าวคือ การปกครองใน Rechtsstaat หรือนิติรัฐนั้น กฎหมายจะต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจ ภายใต้กฎหมายบุคคลทุกคนต้องเสมอภาคกัน และบุคคลจะต้องสามารถทราบก่อนล่วงหน้าว่ากฎหมายมุ่งประสงค์จะบังคับให้ตนทำอะไรหรือไม่ให้ตนทำอะไร ผลร้ายอันเกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายคืออะไร ทั้งนี้เพื่อที่จะให้บุคคลได้ปฏิบัติตนถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย แนวความคิดพื้นฐานดังกล่าวนี้ย่อมจะก่อให้เกิดหลักต่างๆตามมาในทางกฎหมายมากมาย เช่น หลักไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยปราศจากกฎหมาย (Nulla Poena Sine Lege)⁵ หลักการห้ามลงโทษซ้ำซ้อน หลักการห้ามตรากฎหมายย้อนหลังกำหนดโทษแก่บุคคล

แนวความคิดว่าด้วยนิติรัฐมีขึ้นเพื่อจำกัดอำนาจของรัฐหรือผู้ปกครองให้อยู่ในขอบเขต ของกฎหมาย คำกล่าวที่ว่านิติรัฐคือรัฐที่ปกครองโดยกฎหมาย ไม่ใช่โดยมนุษย์ (Government of Law and not of Men) จะเป็นการให้ความหมายของนิติรัฐในเบื้องต้นที่ตรงที่สุดในแง่ของประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองแนวความคิดว่าด้วยนิติรัฐเริ่มต้นขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 17 ในฐานะที่เป็นปฏิกิริยาที่มีต่อการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อาจกล่าวได้ว่าเสาหลักที่ค้ำจุนนิติรัฐไว้ก็คือการปกป้องบุคคลจากการกระทำตามอำเภอใจของรัฐหรือผู้ปกครอง แนวความคิดนี้สอดคล้องต้องกันกับพัฒนาการและความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ยุคกลางว่าสันติสุขและความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยกฎหมาย อย่างไรก็ตามในวงวิชาการของประเทศเยอรมันซึ่งเป็นแหล่งที่พัฒนาแนวคิดเรื่องนิติรัฐขึ้น จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เป็นที่ยุติว่าใครเป็นผู้ที่ให้ความหมายของคำว่า Rechtsstaat อย่างชัดเจนเป็นคนแรก แต่ส่วนใหญ่เชื่อกันว่า Robert von

⁴ D. Zolo, The Rule of Law : A Critical Reappraisal, in : P. Costa / D. Zolo (eds.), The Rule of Law History, Theory and Criticism, Dordrecht : Springer, 2007, p. 3.

⁵ J. Stone, The Province and Function of Law, Cambridge : Harvard University Press, 1950, p. 713.; P. Van Dijk, Judicial Review of Governmental Action and the Requirement of a Interest to Sue, Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1980, p. 1.

Mohl ซึ่งได้ศึกษารัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาในเวลานั้นเป็นอย่างดี เป็นคนแรกที่น่าเอาความคิดที่ว่า การดำรงอยู่ของรัฐไม่ควรจะขึ้นอยู่กับกำลังอำนาจ แต่ควรขึ้นอยู่กับเหตุผลมาอธิบายอย่างเป็นระบบในตำรากฎหมายว่าด้วยรัฐแห่งราชอาณาจักรวürttemberg (Staatsrecht des Koenigreichs Wuerttemberg)⁶ อนึ่ง สำหรับ Mohl แล้ว เสรีภาพของปัจเจกบุคคลย่อมถือเป็นหัวใจของมโนทัศน์ว่าด้วยนิติรัฐ

ดังนั้น แนวความคิดพื้นฐานของนิติรัฐก็คือ การจำกัดอำนาจของรัฐ โดยกฎหมาย การทำให้รัฐต้องผูกพันอยู่กับหลักการพื้นฐานและคุณค่าทางกฎหมาย โดยไม่อาจบิดพลิ้วได้ด้วยเหตุนี้ หลักนิติรัฐจึงไม่มีความหมายแค่เพียงการบังคับให้รัฐต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเรียกร้องให้รัฐต้องดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นอย่างแท้จริง ในสังคมด้วย วัตถุประสงค์ดังกล่าวจะบรรลุได้ก็แต่โดยการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่มีประสิทธิภาพและการยอมรับให้มืองค์กรตุลาการขึ้นมา โดยเฉพาะ (ศาลรัฐธรรมนูญ) ให้องค์กรดังกล่าวพิทักษ์ปกป้องคุณค่าในรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญของเยอรมนีหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่เรียกว่า “กฎหมายพื้นฐาน (Grundgesetz)” ได้เดินตามแนวทางนี้และได้บัญญัติให้หลักนิติรัฐเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ

โดยนิติรัฐเป็นคำที่ใช้เรียกรัฐหรือระบบการปกครองซึ่งเรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐนั้นต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายและความยุติธรรม โดยทั่วไปแล้วการใช้อำนาจของรัฐในนิติรัฐมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก องค์การของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจรัฐจะต้องผูกพันกับกฎเกณฑ์ทางกฎหมายอย่างเต็มที่และประการที่สอง รัฐจะประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่พลเมืองของรัฐ หลักนิติรัฐสามารถแบ่งออกได้หลายประการ⁷ ดังต่อไปนี้

1. หลักการแบ่งแยกอำนาจ

หลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติรัฐ เพราะหลักการของนิติรัฐไม่สามารถจะสถาปนาขึ้นมาได้ในระบบการปกครองที่ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจไม่มีการ

⁶ N. MacCormick, “Constitutionalism and Democracy” in R. Bellamy (ed.), *Theories and Concepts of Politics*, Manchester (NY) : Manchester University Press, 1993, pp. 125, 128-30.

⁷ รุ่งนภา ธรรมมา. (2555). *การเยียวยาความเสียหายแก่ข้าราชการพลเรือนสามัญผู้ถูกลงโทษทางวินัยโดยคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 12.

ควบคุมตรวจสอบซึ่งกันและกันระหว่างอำนาจภายใต้หลักแบ่งแยกอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ โดยหลักแล้วต้องสามารถควบคุมตรวจสอบ และยับยั้งซึ่งกันและกันได้ ทั้งนี้เพราะอำนาจทั้งสามมิได้แบ่งแยกจากกันโดยเด็ดขาด หากมีการถ่วงดุลกันเพื่อให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับความคุ้มครอง ด้วยเหตุนี้จึงต้องไม่มีอำนาจใดอำนาจหนึ่งเหนืออีกอำนาจหนึ่ง โดยเด็ดขาด หรือจะต้องไม่มีอำนาจใดอำนาจหนึ่งที่รับภาระหน้าที่ของรัฐทั้งหมดและดำเนินการ เพื่อให้บรรลุภารกิจดังกล่าวแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นหลักการแบ่งแยกอำนาจจึงเป็นหลักที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของการแบ่งแยกอำนาจการตรวจสอบอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจ⁸

ซึ่งในทางทฤษฎีได้จำกัดขอบเขตการใช้อำนาจร่วมกันของอำนาจแต่ละฝ่าย แต่ในทางปฏิบัตินั้นมีการใช้อำนาจร่วมกันอย่างกว้างขวาง จนอาจจะกล่าวได้ว่าหลักการแบ่งอำนาจนั้น ถ้ากล่าวตามความเป็นจริงถือเป็นการใช้อำนาจร่วมกันของสถาบันหลายๆ สถาบัน (Sharing Powers by Separated Institutions) แต่ละฝ่ายมีอำนาจสำคัญ ดังนี้

1.1 ฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งอำนาจนิติบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ซึ่งประกอบด้วยสภาสูง (Senate) และสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายสำหรับบริหารประเทศ แต่ความเป็นจริงแล้วฝ่ายบริหารก็มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายด้วยเช่นกัน ได้แก่ กฎระเบียบต่างๆ ในการบริหาร แต่กฎหมายที่บัญญัติโดยสภานิติบัญญัติจะมีอำนาจมากกว่ากฎหมายอื่นๆ ทั้งหมด สมาชิกของสภาองเกรสทั้ง 2 สภา จะได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ซึ่งแต่ก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาสูง (Senate) จะกระทำโดยสภานิติบัญญัติของแต่ละมลรัฐ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1913 ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งที่ 17 กำหนดให้ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาสูงโดยตรง สำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะดำรงตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี โดยเลือกตั้งครั้งหนึ่งทุก 2 ปี ส่วนสมาชิกสภาสูงจะดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี โดยทำการเลือกตั้งใหม่ 1 ใน 3 ของสมาชิกทุก 2 ปี และไม่มีการจำกัดจำนวนครั้งของการเข้าดำรงตำแหน่ง คือสามารถจะดำรงตำแหน่งได้ตลอดไปตราบเท่าที่ยังคงได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน

1.2 ฝ่ายบริหาร ตามรัฐธรรมนูญในมาตรา 2 ปี ค.ศ. 1787 กล่าวถึง อำนาจบริหารของประธานาธิบดีไว้ว่าประธานาธิบดี (Electoral College) ซึ่งมีจำนวนเท่ากับสมาชิกสภาองเกรส

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁹ Freedom of Thing. (2554). *หลักการแบ่งแยกอำนาจ (The Separation of Powers) ของรัฐธรรมนูญสหรัฐ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://freedom-thing.blogspot.com/2011/05/separation-of-powers.html> [2561, 18 ตุลาคม].

คือ 538 คน เช่นเดียวกันกับการเลือกรองประธานาธิบดี ประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีมีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง 4 ปี ในระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งอยู่นี้ ประธานาธิบดีอาจถูกถอดออกจากตำแหน่งได้ (Impeachment) โดยที่สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ไต่สวน ส่วนการพิจารณาคดีการถอดถอนออกจากตำแหน่งได้ดังกล่าว จะกระทำได้ในกรณีที่ประธานาธิบดีได้กระทำความผิดทางอาญาที่รุนแรงตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ การพิพากษาตัดสินในการถอดถอนจะต้องใช้เสียง 2 ใน 3 ของสมาชิกสภาสูงจึงจะมีอำนาจลงโทษและถอดถอนประธานาธิบดีออกจากตำแหน่งได้ การฟ้องร้องประธานาธิบดีไม่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการของความไม่พอใจในนโยบายหรือการตัดสินใจของประธานาธิบดีได้ สภาสูงไม่มีอำนาจในการพิพากษาถอดถอนประธานาธิบดีในกรณีอื่นๆ ได้ ยกเว้นความผิดใน 3 กรณีคือ การทรยศต่อชาติ การกระทำความผิดทางอาญา และการรับสินบน

1.3 ฝ่ายตุลาการ ตามมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ บัญญัติให้อำนาจตุลาการแห่งสหรัฐอเมริกาเป็นของศาลสูงศาลหนึ่งกับศาลชั้นรองลงมาที่สภาองเกรสสถาปนาไว้เป็นคราวๆ และให้ผู้พิพากษาทั้งศาลสูงและศาลรองลงมาอยู่ในตำแหน่งตราบเท่าที่ยังมีความประพฤติดี แสดงว่าผู้พิพากษาของศาลนั้นสามารถดำรงตำแหน่งอยู่ได้ตลอดไป ซึ่งเป็นการป้องกันการใช้อิทธิพลของฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ แม้ว่าฝ่ายบริหารนำโดยประธานาธิบดีจะเป็นผู้เสนอแต่งตั้งผู้พิพากษาจากความยินยอมของสภาสูง แต่ผู้พิพากษาก็มีฐานะเสมือนข้าราชการ คือ อาจจะถูกฟ้องร้องจากการกระทำความผิดได้ วิธีการฟ้องร้องเพื่อถอดถอนออกจากตำแหน่ง (Impeachment) นี้ เป็นเพียงวิธีเดียวที่จะบังคับให้ผู้พิพากษาออกจากตำแหน่งได้ จากหลักประกันในการที่ผู้พิพากษาศาลสูงมีสิทธิที่จะดำรงตำแหน่งได้ตลอดชีวิตนี้เอง มีผลทำให้ผู้พิพากษาศาลสูงสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ

ซึ่งลักษณะของสถาบันทั้ง 3 แสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระต่อกัน โดยพิจารณาจากวิธีการเข้าดำรงตำแหน่งและวาระในการดำรงตำแหน่ง นอกจากนี้ข้อบังคับของรัฐธรรมนูญยังห้ามมิให้ข้าราชการสหรัฐอเมริกาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาสูง และในขณะเดียวกันก็ห้ามมิให้สมาชิกของทั้ง 2 สภาดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหาร เพื่อเป็นการแยกองค์กรอำนาจทั้ง 3 ให้เป็นอิสระต่อกันอย่างแท้จริง

2. หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

สังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติ นั้น นอกจากจะมีกฎหมายเป็นเครื่องมือสำหรับใช้ในการจัดระเบียบแล้ว ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ยังเป็นแนวทางที่ใช้ยึด

โยงให้สังคมมีความมั่นคงเข้มแข็งอีกด้วย เมื่อสังคมมีการพัฒนา เจริญเติบโต และมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กลไกต่าง ๆ ที่จะจัดการให้สังคมมีความสุขเกิดขึ้นนั้น จึงต้องมีการพัฒนาตามไปด้วย และสิทธิและเสรีภาพจึงเป็นอีกกลไกหนึ่งในสังคม ที่จะกำหนดว่าสังคมนั้นๆ มีความสุขสงบ และสันติ¹⁰

“สิทธิ” คือ ประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการละเมิด รวมทั้งบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย เช่น สิทธิในครอบครัว สิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในการเลือกอาชีพ ถิ่นที่อยู่ การเดินทาง สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น

“เสรีภาพ” เป็นคำที่ถูกใช้เคียงคู่กับคำว่า “สิทธิ” เสมอว่า “สิทธิเสรีภาพ” จนเข้าใจว่ามีความหมายอย่างเดียวกัน แท้จริงแล้ว คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อำนาจตัดสินใจด้วยตนเองของมนุษย์ที่จะเลือกดำเนินพฤติกรรมของตนเอง โดยไม่มีบุคคลอื่นใดอ้างหรือใช้อำนาจแทรกแซงเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนั้น และเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองที่จะกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย แต่การที่ มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแล้วแต่ละคนจะตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งใดนอกเหนือ นอกจากต้องปฏิบัติตามกฎหมายแล้ว ย่อมต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม

ซึ่งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งในหลักใหญ่ของนิติรัฐ โดยหลักดังกล่าวมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นสิทธิพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งรัฐจะต้องให้ความเคารพต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล การแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลโดยอำนาจรัฐจะกระทำต่อเมื่อมีกฎหมายซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักความชอบในทางประชาธิปไตยได้ให้ความเห็นชอบแล้วเท่านั้น

3. หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง

ในประเทศที่มีการพัฒนาด้านกฎหมายปกครองมาเป็นเวลานาน เช่น ประเทศฝรั่งเศสนั้น การดำเนินกิจกรรมของฝ่ายปกครองอยู่ภายใต้หลักว่าด้วยความชอบด้วยกฎหมาย (le principe de légalité) ซึ่งหมายถึง การกระทำใดๆของฝ่ายปกครองจะต้องเคารพต่อกฎหมาย จะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดและจะทำนอกขอบอำนาจที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ ดังนั้นแม้

¹⁰ สุเทพ เอี่ยมคง. (2550). *สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=\[2561, 18 ตุลาคม\]](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=[2561, 18 ตุลาคม]).

ในทางปฏิบัติฝ่ายปกครองจะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม ฝ่ายปกครองก็จะต้องดำเนินการตามกรอบของกฎหมาย

นักกฎหมายมหาชนคนสำคัญคือ Prosper Weil ได้กล่าวถึงเรื่องความชอบด้วยกฎหมายไว้ว่า นับเป็นความมหัศจรรย์อย่างหนึ่งที่ฝ่ายปกครองต้องมาอยู่ภายใต้กฎหมาย เพราะโดยธรรมชาติแล้ว มีใครบ้างที่สามารถมากำหนดหรือบังคับฝ่ายปกครองซึ่งเป็นฝ่ายที่มีและใช้อำนาจรัฐ (Puissance Publique) ได้ ฝ่ายปกครองต่างหากที่มีหน้าที่ในการบังคับให้เอกชนต้องอยู่ภายใต้อำนาจรัฐและกฎหมายเพราะฝ่ายปกครองทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองรัฐ หลักว่าด้วยความชอบด้วยกฎหมายมีที่มาจากแนวความคิดของนักกฎหมายเยอรมันที่ต้องการแยกรัฐตำรวจ (Etat de Police) ออกจากนิติรัฐ (Etat de Droit) โดยในรัฐตำรวจนั้น รัฐหลุดพ้นจากภาระที่ต้องเคารพต่อเคารพกฎหมาย เพราะระบบรัฐตำรวจเป็นระบบที่ให้อำนาจอย่างมากกับฝ่ายปกครองในการดำเนินการต่างๆ ฝ่ายปกครองสามารถใช้ดุลพินิจของตนในการดำเนินการทุกอย่างได้ หากเห็นว่าจำเป็นการดำเนินการในรัฐตำรวจของฝ่ายปกครองจึงมักจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามมาอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ แต่การดำเนินการของฝ่ายปกครองในรัฐตำรวจที่กล่าวไปก็ไม่ได้หมายความว่าฝ่ายปกครองจะสามารถใช้อำนาจตามอำเภอใจของตนได้เพราะในรัฐตำรวจก็มีระบบกฎหมาย แต่กฎหมายดังกล่าวรัฐอาจเปลี่ยนแปลงได้หากต้องการ ในขณะที่ในรัฐแบบนิติรัฐนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองอยู่ภายใต้ระบบกฎหมาย มีการวางหลักไว้ว่าองค์กรและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจใช้อำนาจของตนได้หากไม่มีกฎหมายให้อำนาจ และแม้หากมีกฎหมายให้อำนาจก็ไม่อาจใช้อำนาจนอกกรอบที่กฎหมายให้ไว้ได้ หลักนิติรัฐจึงก่อให้เกิดลักษณะสำคัญคือ มีกระบวนการควบคุมการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง พลเมืองมีกระบวนการทางกฎหมายที่จะบังคับให้ฝ่ายปกครองเคารพต่อกฎหมายซึ่งก็คือมีศาลที่เป็นอิสระจากฝ่ายปกครองที่จะเข้ามาตรวจสอบการฝ่าฝืนกฎหมายของฝ่ายปกครองได้¹¹

หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครองหรือเรียกว่า “หลักความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง” หลักในเรื่องนี้เป็นการเชื่อมโยงหลักความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครองเข้ากับหลักประชาธิปไตยโดยทาง

¹¹ นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2551). *หลักพื้นฐานของกฎหมายปกครอง*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1229>. [2561, 18 ตุลาคม].

ผู้แทน เพื่อความมุ่งหมายจะให้อำนาจแต่ละอำนาจควบคุมตรวจสอบซึ่งกันและกัน เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับการคุ้มครอง

4. หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา

หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหาเป็นหลักที่เรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายปกครองที่ออกกฎหมายลำดับรองกำหนดหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นไปดังนี้

หลักความแน่นอนของกฎหมายเป็นหลักที่หลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนในการใช้กฎหมาย ซึ่งกฎหมายต้องมีความแน่นอนเพียงพอที่จะทำให้บุคคลในสังคมสามารถทราบได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายใดที่เขาจะต้องคำนึงถึง หากเขาจะกระทำการอันใดอันหนึ่งหลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง เป็นการเรียกร้องไม่ให้กฎหมายมีผลใช้บังคับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการย้อนหลังไปเป็นโทษต่อเหตุการณ์ที่ได้สิ้นสุดไปแล้ว ซึ่งหลักความพอสมควรแก่เหตุหรือเรียกอีกชื่อว่า หลักความได้สัดส่วนเป็นหลักกฎหมายที่สำคัญในการตรวจสอบการกระทำทั้งหลายของรัฐ ซึ่งมีผลต่อความสมบูรณ์หรือความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำนั้นๆ ภาระหน้าที่ของหลักความได้สัดส่วนมิได้มุ่งหมายเฉพาะเพื่อจำกัดการแทรกแซงของรัฐเท่านั้น แต่หลักความได้สัดส่วนยังเป็นหลักการในทางเนื้อหาที่ห้ามมิให้มีการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจ นอกจากนี้ยังเป็นหลักที่มีความสำคัญสำหรับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วย

5. หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

ความอิสระของผู้พิพากษาหมายความว่า ผู้พิพากษาสามารถทำภาระหน้าที่ในทางตุลาการได้โดยปราศจากการแทรกแซงใดๆ โดยผู้พิพากษามีความผูกพันเฉพาะแต่กฎหมายและทำการพิจารณาพิพากษาภายใต้มนธรรมของตนเท่านั้น หลักความอิสระของผู้พิพากษาเป็นหลักที่สำคัญหลักหนึ่งของหลักนิติรัฐ ความมุ่งหมายของหลักดังกล่าวมุ่งการคุ้มครองอำนาจตุลาการต่อการแทรกแซงจากอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ

ความอิสระของผู้พิพากษาวางอยู่บนพื้นฐานของความอิสระ 3 ประการ กล่าวคือ ลำดับแรกความอิสระจากคู่ความลำดับที่สองความอิสระจากรัฐ และลำดับที่สามความอิสระจากสังคม ความอิสระดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงต่อความเป็นกลางของผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี

หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษาถือเป็นสาระสำคัญส่วนหนึ่งของหลักนิติธรรมในการปกครองบ้านเมือง กล่าวคือ ผู้พิพากษาหรือตุลาการต้องมีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีภายใต้กฎหมาย (นิติรัฐ) เพื่อให้ผู้พิพากษาหรือตุลาการสามารถดำรงตนให้เป็นกลางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่างๆ โดยปราศจากอคติ และสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเพื่อพิพากษาคดีหรือออกคำสั่งได้อย่างถูกต้อง ตรงไปตรงมาโดยปราศจากการแทรกแซงหรือสั่งการจากบุคคลอื่นหรือองค์กรอื่น ความเป็นอิสระและเป็นกลางของผู้พิพากษาหรือตุลาการดังกล่าวต้องเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอก โดยไม่อยู่ภายใต้อำนาจการสั่งการจากบุคคลอื่น และจากภายในตัวผู้พิพากษาหรือตุลาการ โดยต้องพิจารณาพิพากษาคดีโดยปราศจากอคติทั้งปวง หากมีกฎระเบียบ หรือข้อบังคับที่กำหนดให้ผู้พิพากษาหรือตุลาการต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชา หรือสั่งการของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อให้ตัดสินคดีหรือออกคำสั่งให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ออกคำสั่งดังกล่าว ย่อมเป็นการขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹²

6. หลักไม่มีความผิดและไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย

หลักนี้เป็นหลักประกันในทางกฎหมายอาญา นอกเหนือจากเป็นหลักประกันในกฎหมายอาญาแล้ว หลักดังกล่าวมีผลใช้กับเรื่องโทษปรับทางปกครอง เรื่องโทษทางวินัยและการลงโทษในทางวิธีเรียงตามข้อบังคับขององค์กรในทางวิชาชีพด้วย

จากบทความดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่าหลักนิติรัฐ เป็นที่มาของหลักความชอบด้วยกฎหมายในการใช้อำนาจทางปกครองของเจ้าหน้าที่ การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องชอบด้วยกฎหมายหรืออยู่ภายใต้กฎหมาย โดยเจ้าหน้าที่จะใช้อำนาจที่เป็นการลิดรอนหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจ จึงได้มีการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด โดยมีพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อเป็นเครื่องมือให้การช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระการใดที่เป็นการลิดรอนหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพ หากผู้ที่ได้รับความเสียหาย(จำเลย)เข้าเงื่อนไขการเยียวยาตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

¹² ชาญวิทย์ รักภักด์ชน. (2556). *หลักนิติธรรมกับความเป็นอิสระของผู้พิพากษาในการพิจารณาคดี*. เอกสารวิชาการส่วนบุคคลหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 1. วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 4-5.

2.1.2 หลักสุจริต

“หลักสุจริต” เป็นหลักทั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 1 บทเบ็ดเสร็จทั่วไป ดังที่ปรากฏในบทบัญญัติมาตรา 5 ที่ว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดีในการชำระหนี้ก็ดีบุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต” หลักการทั่วไปทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏในระบบกฎหมายที่สำคัญๆ ของโลกโดยมาก อาทิ ในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 1134 วรรคสาม ซึ่งกำหนดให้การปฏิบัติตามสัญญาต้องกระทำโดยสุจริต ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 242” ซึ่งกำหนดว่า ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามการชำระหนี้โดยสุจริต ทั้งนี้โดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย และในประมวลกฎหมายแพ่งสวิส มาตรา 2 วรรคแรก” ซึ่งวางหลักว่าบุคคลทุกคนต้องใช้สิทธิ และปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต และในมาตรา 2 วรรคสองได้กำหนดต่อไปว่า การใช้สิทธิไปในทางที่มีขอบข้อมไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย การที่กฎหมายวางหลักสุจริตไว้ในฐานะเป็นหลักทั่วไปของประมวลกฎหมายก็ด้วยมุ่งจะให้เป็นหลักพื้นฐานของระบบกฎหมาย โดยกำหนดหน้าที่แก่บุคคลทุกคนที่จะใช้สิทธิหรือปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ต้องกระทำไปภายใต้มาตรฐานทางคุณค่าเดียวกัน คือด้วยความสุจริตอันเป็นมาตรฐานทางคุณค่าทางสังคมตามเกณฑ์ที่ยอมรับกันว่าสอดคล้องกับความคาดหมายโดยชอบของบุคคลที่รู้ผิดชอบชั่วดี หรือตามมาตรฐานของวิญญูชนที่เกี่ยวข้อง¹³

หลักสุจริตเป็นหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักความยุติธรรม โดยกฎหมายจะต้องคุ้มครองผู้สุจริต ในการบัญญัติกฎหมายหรือใช้และการตีความต้องใช้ดุลยพินิจประกอบ นอกจากนี้ยังเป็นหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งแม้จะมีกฎหมายเฉพาะบัญญัติไว้แล้วหลักสุจริตก็ยังคงนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดมาตรการต่างๆที่จะดำเนินการ นอกจากนี้ยังเป็นหลักพื้นฐานทางกฎหมายแพ่งที่นำมาใช้ในทางกฎหมายมหาชนเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับความสัมพันธ์พิเศษทางกฎหมายมหาชน โดยในการยกเลิกหรือเพิกถอนคำสั่งทางปกครองของผู้บังคับบัญชาต้องพิจารณาว่าผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นบุคคลผู้ที่สุจริต และสมควรได้รับการเยียวยาหรือไม่ รวมทั้งในการกระทำนั้นผู้ที่ได้ผลกระทบมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดทั้งหมดหรือบางส่วน หรือความผิดเกิดจากวิธีพิจารณาที่ผิดพลาดของผู้บังคับบัญชา โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการที่จะเยียวยา

¹³ กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2555). *หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้*. กรุงเทพฯ ฯ : วิญญูชน. หน้า

ว่าจะต้องเยียวยาความเสียหายทั้งหมด หรือบางส่วนไว้อย่างไร¹⁴ โดยผู้วิจัยเห็นว่าหลักสุจริตดังกล่าวนำมาเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานในการพิจารณาถึงการใช้ดุลยพินิจ

2.1.3 หลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการคุ้มครองสิทธิของจำเลยหรือผู้ต้องหา

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายควบคู่ไปกับการคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีหน้าที่จะต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอย่างแท้จริงเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้บริสุทธิ์¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานในการที่จะไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม เช่น การจับ การค้น การควบคุมแต่เจ้าพนักงานไม่สามารถจะดำเนินการเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดได้¹⁶

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมในชั้นสอบสวนของพนักงานสอบสวนเพื่อหาผู้กระทำความผิดนั้นมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา กล่าวคือในชั้นผัดฟ้องฝากขังผู้ต้องหาต่อศาลซึ่งเป็นชั้นพิจารณาก่อนฟ้องในคดีอาญาทั่วไปหากผู้ถูกจับกุมหรือผู้ต้องหาไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวหรือประกันตัวตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ พนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ที่สถานีตำรวจได้สูงสุดไม่เกิน 48 ชั่วโมง หลังจากนั้นหากมีความจำเป็นในการควบคุมตัวผู้ต้องหาเพื่อประโยชน์ในการสอบสวนต่อไปพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการที่รับสำนวนการสอบสวนต่อมาก็จะต้องนำผู้ต้องหานั้นมาขออำนาจศาลผัดฟ้องหรือฝากขังเป็นคราวๆไปภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราโทษของข้อหาที่ผู้ต้องหาได้กระทำความผิด โดยศาลจะสั่งขังผู้ต้องหาไว้ในเรือนจำหรือที่สถานีตำรวจก็ได้ หลังจากนั้นพนักงานอัยการต้องพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อไป¹⁷ ส่งผลให้สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาถูกละเมิด ต้องถูกควบคุมตัวและหากผู้ต้องหานั้นมีฐานะยากจนไม่มีหลักทรัพย์ในการยื่นขอประกัน

¹⁴ รุ่งนภา ธรรมมา. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 7. หน้า 20.

¹⁵ สำนักงานอัยการสูงสุด. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 1.

¹⁶ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. *คู่มือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจตามหลักสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. หน้า 27-29.

¹⁷ เลอศักดิ์ จันธิมา. (2549). *บทบาทของพนักงานสอบสวนที่มีผลกระทบต่อสิทธิผู้ต้องหา*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 72.

ตัวหรือศาลไม่อนุญาตในการให้ประกันตัว บุคคลเหล่านั้นจะถูกควบคุมจจำไว้ในเรือนจำหรือห้องขังของสถานีตำรวจ¹⁸ ซึ่งบางคดีเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจต้องมีการควบคุมตัวหรือฝากขังผู้ต้องหาเป็นระยะเวลาสั้นพอที่จะได้พยานหลักฐานที่เพียงพอ บางคดีอาจถูกควบคุมหรือถูกขังในระหว่างการพิจารณาจนกว่าคดีจะถึงที่สุด¹⁹ หากหลังจากพิจารณาคดีแล้วผลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ การที่ผู้ที่ได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ อันเป็นหลักประกันพื้นฐานของจำเลยจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาแต่ในทางปฏิบัติจริงจำเลยได้ถูกจำกัดเสรีภาพตั้งแต่ถูกจับกุม หากหลังจากมีคำพิพากษาจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดหรือถูกกักขังแก่ผู้จากผู้อื่นหรือโดยการให้การเท็จ ทำให้จำเลยที่ถูกควบคุมตัวหรือถูกขังเป็นระยะเวลาสั้นเสียหายควรที่จะได้รับการพิจารณาให้ค่าชดเชย²⁰

การที่ผู้บริสุทธิ์ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดจนเป็นเหตุให้ถูกควบคุมตัวหรือถูกขังจนได้รับความเสียหายมีสาเหตุมาจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาดตั้งแต่ขั้นตอนการร้องทุกข์กล่าวโทษอาจโดนกักขังนำความเท็จมาแจ้งหรือเข้าใจผิด ส่วนขั้นตอนการสอบสวน พนักงานสอบสวนอาจดำเนินการสอบสวนโดยไม่รอบคอบหรือปฏิเสธหน้าที่โดยไม่ชอบ ชักงูหลอกกลวง หรือใช้กำลังเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหารับสารภาพหรือมีการสร้างพยานหลักฐานเท็จจริง หรือให้บุคคลมาเป็นพยานเท็จเพื่อปรักปรำผู้ต้องหาหรือเป็นเพราะพนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่วินิจฉัยไม่ได้มาตรฐานหรือมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อน หรือเพราะพยานผู้เห็นเหตุการณ์จำผู้กระทำความผิดไป จึงนำมาปรักปรำผู้ต้องหาส่วนพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นผู้วินิจฉัยคดีก่อนมีคำสั่งฟ้อง หรือไม่ฟ้องอาจได้รับอาจได้รับพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนการสอบสวนที่คลาดเคลื่อน กรณีศาลต้องตรวจสอบคำฟ้องของโจทก์ว่ามีมูลหรือไม่ การที่ไม่มีจำเลยมาให้การหรือไม่อาจนำเสนอพยานหลักฐานได้ อาจเป็นเหตุให้ศาลสั่งประทับฟ้อง

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

¹⁹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). *โครงการแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ อันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา*. รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. หน้า 7.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

ได้โดยเป็นการรับฟังพยานเฉพาะฝ่ายโจทก์ เพราะหากรับฟังฝ่ายจำเลยด้วยอาจจะเห็นว่าคดีไม่มีมูลก็ได้หรือศาลรับฟังพยานฝ่ายโจทก์ที่เป็นพยานเท็จหรือเป็นพยานที่จำเลยผิดคนได้²¹

บุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาให้สันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย เป็นผลให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องดำเนินไปตามหลักนิติธรรมผู้ถูกกล่าวหาในฐานะเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองในคดีโดยไม่ให้เจ้าพนักงานของรัฐไปคุกคามหรือล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลจนเกินควรไม่ว่าในด้านวิธีพิจารณาความ หรือในด้านอื่นๆ ซึ่งนอกเหนือจากความชอบด้วยกฎหมายในการกำหนดการกระการพิสูจน์ความผิดหรือในกระบวนการตรากฎหมายแล้ว มาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาในระหว่างการดำเนินคดี ซึ่งเป็นผลของการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

อำนาจรัฐที่มีเหนือบุคคลนับตั้งแต่ที่ถูกกล่าวหาทำให้กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในขั้นตอนแสวงหาข้อเท็จจริงและพิจารณาของศาล หลักสันนิษฐานว่าบุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์คำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิหลายประการในกฎหมาย ตัวอย่างที่สอดคล้องกับหลักดังกล่าวมี 2 ประการ ดังนี้

1. ด้านชื่อเสียง

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมมีการใช้ชีวิตร่วมกัน ทำงานร่วมกัน เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลจึงทำให้บุคคลนั้นมีเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรี และความน่าเชื่อถือในสังคม ถ้าชื่อเสียงถูกทำลายเพราะได้ชื่อว่าจะต้องหากคดีอาญาโดยลักษณะนำมาเปิดเผยหรือประจานต่อสาธารณชนในเชิงลงโทษ²² ก็จะเป็นผลต่อชื่อเสียงทางสังคมของบุคคลดังกล่าว

2. ด้านสิทธิเสรีภาพ

ก่อนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อปี พ.ศ. 2547 ได้ให้อำนาจแก่พนักงานฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ตำรวจในการออกหมายจับได้ด้วยตนเอง และทำการจับกุมได้โดยไม่ต้องมีหมายอย่างกว้างขวางและมีอำนาจควบคุมตัวชั่วคราวได้เป็นระยะเวลาอนัน โดยอ้างเหตุจำเป็นเพื่อการสอบสวนหรือเหตุจำเป็นอย่างอื่น

²¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 19. หน้า 9.

²² สุธรรมา วรกันนท์. (2542). *สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่จะไม่ถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมในลักษณะประจาน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 51 .

โดยไม่ต้องให้ศาลออกคำสั่ง²³ จึงเป็นปัญหาในการนำไปสู่การจับกุมผู้ต้องสงสัยมาก่อนและรวบรวมพยานหลักฐานที่หลัง อันเป็นผลให้มีการปฏิบัติที่มีชอบต่อผู้ที่ถูกควบคุมตัวนั้นในแง่ของการจำกัดอิสรภาพ หลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลมิได้ทำให้อำนาจรัฐในการปราบปรามการกระทำความผิดลดลงแต่ให้ระมัดระวังเพิ่มมากขึ้นการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 เพื่อเป็นแม่บทในการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาโดยให้ศาลในฐานะองค์กรฝ่ายตุลาการทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจฝ่ายของบริหารผ่านกระบวนการไต่สวนและมีคำสั่ง สามารถทำให้กระบวนการจับกุมหรือการจำกัดเสรีภาพมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้น โดยกำหนดให้การจับกุมและการคุมขังบุคคลต้องได้รับการไต่สวนหรือมีคำสั่งจากศาลก่อนเสมอ เว้นแต่การจับกุมจะมีกรณีพิเศษ ที่ไม่อาจรับการไต่สวนหรือมีคำสั่งได้ตามที่กฎหมายกำหนด และการจับทุกกรณีต้องนำตัวผู้ถูกจับไปยังศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงเพื่อไต่สวนและมีคำสั่งปล่อยหรือให้ควบคุมตัวต่อหลักเกณฑ์การออกหมายจับหรือหมายคุมขังเพื่อการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาจะกำหนดไว้ว่าต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาที่มีอัตราโทษ²⁴ หรือมีเหตุให้จับกุมได้ เช่น น่าเชื่อว่าจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือมีเจตนาจะทำลายหรือทำให้เสียหายแก่พยานหลักฐานหรือใช้อิทธิพลในทางที่มีชอบต่อพยานหรือชักนำผู้อื่นให้ทำเช่นนั้น ซึ่งเป็นมาตรฐานเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนี²⁵ การจับและการควบคุมหรือขังโดยมิชอบด้วยกฎหมายอาจมีการร้องขอต่อศาลให้ไต่สวนเพื่อออกคำสั่งปล่อยผู้ที่ถูกคุมขังได้ภายใต้หลักเกณฑ์ที่กำหนด²⁶

การจับกุมก่อนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อปีพ.ศ. 2547 การค้นในที่สาธารณะหรือสถานที่ส่วนบุคคลอำนาจในการออกหมายค้นนอกจากเป็นของศาลแล้ว พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ต่างมีอำนาจในการออกหมายค้นเช่นกัน และได้ให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่อย่างกว้างขวาง

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (1) “เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปี...”

²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66., มาตรา 71., และ The Criminal Procedure Code (Germany), Strafproze Bordnung (stop), sections 112-118b. หน้า 98.

²⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. มาตรา 32., ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90.

ในการค้นที่รโหฐานได้โดยไม่ต้องมีหมายค้น หากเป็นผู้ดำเนินการค้นด้วยตนเอง บทบัญญัติดังกล่าวจึงทำให้เกิดการใช้อำนาจโดยไม่กั้นกรงหรือตรวจสอบ ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับผลกระทบจากการเข้าไปสอดแทรกโดยพลการ ในสถานหรือกิจส่วนตัวโดยไม่จำเป็น ต่อมาเมื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 อำนาจรัฐของผู้ปฏิบัติในการตรวจค้นที่รโหฐานต้องผ่านกระบวนการไต่สวนและมีคำสั่งหรือหมายของศาลก่อน²⁷ เว้นแต่จะมีเหตุพิเศษที่ทำให้การค้นโดยไม่ต้องไต่สวนและมีคำสั่งเพื่อให้ศาลตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับการออกหมายจับหรือขังบุคคลใดอันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเสรีภาพโดยตรงว่าการค้นนั้นเป็นไปภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสมและวัตถุประสงค์แห่งการค้นหรือไม่ เพื่อไม่ให้กระทบสิทธิความเป็นส่วนตัว หรือเป็นการกั้นกีดกัน ผู้ถูกกล่าวหา หลักในการออกหมายค้นย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ²⁸

ในอดีตการร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องขอปล่อยตัวได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 29 การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะ เพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นสิ่งที่ทั่วโลกให้การรับรองไว้ โดยกำหนดให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกันจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จักต้องดำเนินการให้แก่ประชาชนโดยเสมอภาคกัน²⁹

ดังที่ศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย ได้กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพไว้³⁰ ซึ่งความหมายของคำว่า สิทธิ มีความเห็นอยู่ 2 ความเห็นคือ

1. หมายถึงอำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง เช่น ในการที่บุคคลใดมีกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์ บุคคลนั้นย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงที่จะครอบครองที่จะใช้สอย หรือ

²⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. มาตรา 33 วรรคสอง.

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. มาตรา 69.

²⁹ สุพิศ ประณีตพลกรัง. (2528). *การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาโดยองค์กรตุลาการในชั้นก่อนการพิจารณา : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีไทยและสหรัฐอเมริกา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 8 .

³⁰ หยุด แสงอุทัย. (2538). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : ปรกาศพิริก. หน้า 8.

ที่จะจำหน่ายทรัพย์สินนั้น โดยเขาจะใช้อำนาจนั้นหรือไม่ก็ได้หรือจะใช้อำนาจดังกล่าวแต่เพียงบางประการก็ได้แล้วแต่เจตจำนงของเขาผู้ที่มีความเห็นนี้ได้เห็นถึงความสำคัญอยู่ที่ “อำนาจ” ที่กฎหมายให้แก่บุคคลความเห็นนี้ วินด์ไชด (Windshield) นักกฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น

2. หมายถึง “สิทธิ” คือ “ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้” ความเห็นนี้ เยียร์ริง (Jhering) นักกฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดค้นขึ้น ผู้ที่มีความเห็นประการที่ 2 นี้ เน้นหนักไปที่ “วัตถุประสงค์” ของสิทธิ กล่าวคือ การที่กฎหมายให้อำนาจแก่บุคคลที่จะมีเจตจำนงก็เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งบุคคลมุ่งประสงค์ ฉะนั้นจึงควรจะต้องถือว่า “สิทธิ” เป็น “ประโยชน์” ที่กฎหมายคุ้มครองมากกว่าเป็น “อำนาจ” ส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับความเห็นที่ 2 เห็นว่าการที่จะถือว่า “สิทธิ” เป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้ นั้นแคบไปเพราะมี “สิทธิ” เป็นจำนวนที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เจ้าของสิทธิอื่นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามทฤษฎีกฎหมาย
ธรรมชาติ

ตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ มีแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของบุคคลมาตั้งแต่สมัยกรีกและสมัยโรมันแล้ว สืบเนื่องมาจากประชาชนในสมัยนั้นถูกรอบครองแบบกดขี่ข่มเหงโดยกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจปกครองดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งสิทธิที่กล่าวถึงก็คือสิทธิธรรมชาติที่เกิดจากกฎหมายธรรมชาติ³¹ ซึ่งมีนักปราชญ์เห็นว่าที่มาต่างกันไปไม่ว่าโดยธรรมชาติโดยตรงโดยพระเจ้าหรือโดยมนุษย์เอง แต่ทั้งนี้กฎหมายธรรมชาติจะมีลักษณะอย่างเดียวกัน คือใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยไม่จำกัดเวลา สถานที่ และจะออกกฎหมายใดๆ มาขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้³²

แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามทฤษฎีกฎหมาย
บ้านเมือง

ทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองเป็นทฤษฎีที่ถือเจตจำนงเป็นใหญ่หรือถือว่ากฎหมายคือคำสั่ง ต่างจากทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติที่ถือเหตุผลเป็นใหญ่ทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองจึงเป็นเรื่อง

³¹ Evan Luard. (1967). *The origins of international concern over human rights*. New York : Fredrick A. Praeger. Page 7. อ้างถึงใน จุริรัตน์ ตรีภูมิ. (2556). *สิทธิของผู้ต้องหาในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐในคดีอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 8.

³² หยุด แสงอุทัย. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 127-130.

ของอำนาจรัฐ³³ ซึ่งเกิดขึ้นมาแต่โบราณแล้ว ศาสตราจารย์ฟรีดแมน ได้ให้ความเห็นว่ากฎหมายบ้านเมืองเริ่มต้นตั้งแต่สมัยชุมชนปฐมฐาน ซึ่งมนุษย์เริ่มอยู่กันเป็นหลักแหล่งแล้วมีหัวหน้ามีพ่อมดหมอผีมีระเบียบวินัยและมีการลงโทษผู้ฝ่าฝืนระเบียบวินัยท้องถิ่นระเบียบวินัยดังกล่าวก็คือกฎหมายเพราะเกิดจากหัวหน้าชุมชนและบังคับใช้แก่สมาชิกในชุมชนนั้น³⁴ วัตถุประสงค์ของสำนักความคิดทางกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองต้องการให้กฎหมายมีความแน่นอนตายตัวเพื่อจะได้เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรให้ได้ล่วงหน้าว่าผลในทางกฎหมายแห่งการประกอบกิจการของตนจะเป็นอย่างไร³⁵

ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้ใน

มาตรา 28 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การจับและการขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตและร่างกายจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

การทรมาน การทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้

2.2 แนวคิดในการเยียวยาผู้เสียหายและจำเลยผู้บริสุทธิ์จากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด

ประวัติความเป็นมาและแนวคิดในการให้รัฐเป็นผู้เยียวยา โดยการจ่ายค่าทดแทนให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด สืบเนื่องมาจากคดีเซอร์แอนดริวแคนเป็นคดีที่สะท้อนขวัญสาธารณชนความสะเทือนขวัญไม่ได้อยู่ที่ใครฆ่าใครด้วยวิธีการอันโหดร้ายอย่างไร แต่อยู่ที่กระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับคดีนี้ เมื่อปรากฏว่าผู้ถูก

³³ ปรีดี เกษมทรัพย์. (2541). *นิติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์. หน้า 231.

³⁴ วิษณุ เครืองาม. (2520). *ปรัชญากฎหมายบ้านเมือง. บทสัมภาษณ์*, 34 (2). หน้า 435.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 435.

กล่าวหาตกอยู่ในฐานะจำเลยหลังจากที่ต้องประสบวิบากกรรมในความผิดที่ตนมิได้กระทำได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความบกพร่องของระบบการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย คดีนี้จึงเป็นกรณีศึกษาเพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์³⁶ จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงจัดให้มีการเสวนา ในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด โดยประกอบไปด้วย นักวิชาการ ผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ผู้พิพากษา อัยการ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ทนายความผู้สนใจและสื่อมวลชน โดยมีศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฅ นคร อัยการสูงสุดเป็นประธานในการเสวนาทางวิชาการ จากการเสวนาทางวิชาการครั้งนี้ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่านที่แสดงถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด ดังนี้

1. รองศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาในเรื่องของระบบกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นธรรม เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดแนวทางการแก้ไข 8 ประการ แยกได้ว่าเป็นการแก้ไขในระบบ โดยให้ความสำคัญในเรื่องการตรวจสอบโดยองค์กรภายนอกหรือทางสื่อมวลชนมากขึ้น ในขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติงานก็ควรจะต้องมีทัศนคติและความโปร่งใสในการทำงาน โดยรัฐบาลน่าจะมึนโยบายในการพัฒนาในเรื่องนี้อย่างจริงจัง โดยสภาพรวมๆ แล้วหวังว่าประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรมต้องควบคู่ไปกับการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์จะไปเป็นคู่ขนานกันไม่ได้ ซึ่งเป็นเป้าหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา³⁷

2. นายจรัญ ภักดีธนากุล เลขานุการสำนักงานส่งเสริมตุลาการ ได้เสนอแนวคิดไว้เป็น 2 หลักการ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของการบริหารงานกระบวนการยุติธรรมของประเทศ คือ

หลักการที่ 1 กระบวนการยุติธรรมนั้นจะต้องมีความสามารถที่จะเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ จงได้ แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการยุติธรรมจะต้องไม่ทำให้คนบริสุทธิ์ต้องเดือดร้อน เป็นหลักพื้นฐานทางกฎหมาย

หลักการที่ 2 การที่ถูกดำเนินคดีอาญานั้นไม่ต้องให้เป็นผู้ที่ถูกลงโทษในที่สุด เพราะการถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นการถูกลงโทษไปชั้นหนึ่งแล้ว

³⁶ สำนักงานอัยการสูงสุด. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 22.

³⁷ สำนักงานอัยการสูงสุด. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 22.

จากปัญหาใหญ่ของสองประการนี้ ท่านอาจารย์จรัญ ภัคศิธนากุล ได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรม โดยแบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 หลักการที่ว่า จะไม่ดำเนินคดีอาญากับผู้บริสุทธิ์นั้น มีรายละเอียดขั้นตอนที่จะต้องปรับปรุงกันอย่างมาก

ประเด็นที่ 2 แม้ว่าจะสร้างกลไกกระบวนการทุกอย่างมาล้นกรงไว้อย่างไรก็ตามความเป็นจริงบอกว่า ไม่มีกระบวนการยุติธรรมของประเทศไหนในโลกที่จะปฏิบัติตามหลักการนี้ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นจึงยังมีคนบริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาอย่างสม่ำเสมอ จึงอยากขอให้มีการปรับปรุงพัฒนาในเรื่องการปล่อยตัวชั่วคราวหรือการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ซึ่งทุกฝ่ายได้พยายามทำด้วยกันมาโดยตลอดเวลาไม่เคยหยุดตั้งแต่พัฒนาการที่มาถึงวันนี้ยังไม่พอใจ

ประเด็นที่ 3 แม้จะมีกระบวนการกลั่นกรองแยกแยะคนดีคนเลวอย่างเต็มที่แล้ว และยังมี การให้ประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในข้อเท็จจริงไม่มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่สมบูรณ์แบบ เพราะยังคงมีการลงโทษผู้บริสุทธิ์ ดังนั้นท่านอาจารย์จรัญ จึงเสนอแนะให้มีการเพิ่มเติมกระบวนการช่วยเหลือ คือ ระบบงานเยี่ยมยา ชดเชย หรือสงเคราะห์ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยมิชอบ³⁸

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าแนวคิดในการเยี่ยมยาจำเลยที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด ถือเป็นหลักสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่สำคัญอย่างยิ่ง ในต่างประเทศนั้นมีแนวความคิดในการให้รัฐเป็นผู้เยี่ยมยาโดยการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด ถือเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่สำคัญอย่างยิ่ง แนวคิดดังกล่าวมีประวัติความเป็นมาช่วงปี ค.ศ. 1781 นักปรัชญากฎหมายชาวฝรั่งเศส³⁹ ซึ่งเป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอร์ และต่อมา Loffler นักกฎหมายชาวเยอรมนีได้สนับสนุนแนวความคิดที่ให้รัฐเป็นผู้ชดเชยค่าทดแทนจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม โดยให้เหตุผลว่าบรรดาบุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น

³⁸ สำนักงานอัยการสูงสุด. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 22-24.

³⁹ พศวีร์ อธิชัยชนพงศ์. (2557). *การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการเยี่ยมยาความเสียหายอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดในชั้นพนักงานสอบสวน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 26.

เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีกฎหมายพิเศษขึ้นมารับรองสิทธิของตน แต่ในส่วนของบุคคลที่ถูกกระทบสิทธิเสรีภาพจากการถูกจับกุมหรือถูกคุมขังโดยรัฐเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอยู่ไม่มากนักทำให้ไม่มีพลังในการต่อรองทั้งทางสังคม และกฎหมาย

ด้วยเหตุนี้รัฐมุ่งที่จะคุ้มครองและให้ความเป็นธรรมแก่ทรัพย์สินมากกว่าเสรีภาพของบุคคล⁴⁰ ในส่วนของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น ได้มีแนวความคิดของการให้รัฐเป็นผู้เยียวยาโดยจ่ายค่าทดแทนให้แก่ ผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับคามเสียหายจากระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดของประเทศในทวีปเอเชีย ประเทศญี่ปุ่นจึงถือได้ว่าเป็นประเทศผู้ริเริ่มในการให้ความคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ดังกล่าว⁴¹

2.2.1 แนวคิดในการเยียวยาจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ

หลักในการดำเนินคดีอาญาที่ตื้นนั้นต้องรักษาดุลยภาพระหว่างหลักประกันสิทธิของบุคคลและอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ซึ่งการรักษาสมดุลดังกล่าวในบางครั้งอาจเกิดความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมขึ้นจนเป็นผลให้ผู้กระทำผิดที่แท้จริงหลุดพ้นจากการจับกุม แต่ผู้ที่ต้องรับโทษก็คือบุคคลผู้บริสุทธิ์ ดังนั้นเมื่อเกิดกรณีดังกล่าวขึ้นจึงถือว่ารัฐมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและต้องเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการชดเชยความเสียหายที่บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องได้รับ ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นของสังคมที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมของรัฐให้กลับคืนมาอีกทางหนึ่ง⁴²

แนวคิดในเรื่องการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐนั้นมีที่มาจากหลักเกณฑ์ขององค์การสหประชาชาติ โดยการตรากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1699 (UN International Covenant on Civil and Political Rights) มาตรา 14 (6) ซึ่งมีใจความว่าบุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับคำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษเพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁴¹ พศวีร์ อธิชัยชนพงศ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 39. หน้า 29.

⁴² กรรณิกา สุดาจันทร์. (2553). *ปัญหาการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544*. การศึกษาอิสระนิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 31.

บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้ทั้งหมด หรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น⁴³

นอกจากนั้น พิธีสารฉบับที่ 7 มาตรา 3 ซึ่งออกตามความแห่งอนุสัญญายุโรป ว่าด้วย สิทธิมนุษยชน ก็ได้บัญญัติถึงหลักกฎหมายที่รับจะต้องเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ด้วย ซึ่งในอนุสัญญาฉบับนี้มีข้อความทำนองเดียวกันกับความที่บัญญัติในกติกาสากลว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 แต่ได้บัญญัติข้อความเพิ่มเติมถึงวิธีการที่รัฐ ต้องเยียวยานอกเหนือไปจากการชดใช้ค่าทดแทน กล่าวคือ จำเลยมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ โดยวิธีการอื่นตามสมควรอีกด้วย⁴⁴

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในบางครั้งก็มีความผิดพลาด และ กระบวนการที่การผิดพลาดนั้นส่งผลโดยตรงต่อจำเลยในคดีอาญา ซึ่งต้องสูญเสียอิสรภาพระหว่าง ถูกดำเนินคดี หรือทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องรับโทษ เมื่อเกิดความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม รัฐต้องรับผิดชอบและเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากความผิดพลาดนั้น โดยการ ชดเชยความเสียหายที่บุคคลผู้บริสุทธิ์และยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธา ต่อกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาของรัฐให้กลับคืนมาด้วย แนวความคิดการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ มีที่มาจากหลักการขององค์การสหประชาชาติจากการตรากติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 มาตรา 14 (6) มีใจความสำคัญว่า บุคคลใดต้องรับ โทษทางอาญา โดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับ แก่คำพิพากษา หรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพบ พยานหลักฐานใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมบุคคลนั้นย่อมมีสิทธิ

⁴³ Interationalcovenst on civil and Political Rights,Section 14(6) อ้างถึงใน ปีติกาญจน์ สิทธิเดช. (2552). *การพัฒนามาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา*. งานเอกสารวิชาการส่วนบุคคลนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” รุ่นที่ 13 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 21.

⁴⁴ European Convention on Human Rights,Protocol No 7,Article 3 อ้างถึงใน ปีติกาญจน์ สิทธิเดช. เรื่องเดียวกัน , หน้า 22

ได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น⁴⁵

จากหลักกฎหมายอันเป็นมาตรฐานสากลดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าการเยียวยาแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้นเป็นกรณีการชดใช้ความเสียหายแก่บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญา เนื่องจากความผิดพลาดหรือความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้นเมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นผู้ที่มิหน้าที่ได้รับผิดชอบต่อกรณีดังกล่าวก็คือรัฐ ซึ่งความรับผิดชอบโดยรัฐนั้น จะอยู่ในรูปแบบของการจ่ายค่าทดแทนในสองลักษณะ คือเป็นเงินที่รัฐพึงจ่ายให้โดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งในมูลละเมิดลักษณะหนึ่ง และลักษณะเงินสงเคราะห์ที่รัฐพึงช่วยเหลือเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์อีกลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้การเยียวยาโดยรัฐประกอบด้วย

ประการแรก ค่าสินไหมทดแทน การเยียวยาแก่จำเลยผู้บริสุทธิ์โดยรัฐในลักษณะค่าสินไหมทดแทนนั้นมีอยู่ในประเทศอังกฤษ โดยการชดเชยนั้นจะขึ้นอยู่กับพิจารณาของกระทรวงมหาดไทยซึ่งจะพิจารณาเป็นรายกรณี พิจารณาจากภาวะความเดือดร้อน ที่จำเลยได้รับการตกเป็นผู้ต้องสงสัย การชดใช้มีลักษณะเช่นเดียวกับกฎหมายแพ่ง กล่าวคือจำนวนความเสียหายส่วนบุคคลที่คำนวณเป็นเงินได้ การสูญเสียรายได้ การสูญเสียความสามารถในการประกอบงานในอนาคต รวมไปถึงค่าทนายและค่าใช้จ่ายที่ญาติของจำเลยได้ใช้ในการมาเยี่ยมระหว่างจำเลยถูกจำคุกด้วย

ประการที่สอง เงินสงเคราะห์ การเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์โดยรัฐในลักษณะเงินสงเคราะห์นั้น พิจารณาได้จากหลักกฎหมายญี่ปุ่น ซึ่งกำหนดให้รัฐเยียวยาผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาในรูปของการจ่ายเงินสงเคราะห์

การจ่ายเงินช่วยเหลือแก่จำเลยในคดีอาญาในรูปแบบของเงินสงเคราะห์จากรัฐนั้น จำนวนเงินที่รัฐจ่ายให้จะขึ้นอยู่กับประเภทของโทษที่จำเลยได้รับ กล่าวคือกรณีที่จำเลยถูกโทษประหารชีวิตศาลจะพิจารณาค่าเสียหายจากความตาย นอกจากนี้หากพิสูจน์ได้ว่าความตายของจำเลยนั้นทำให้เกิดความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ศาลอาจกำหนดเงินที่จะจ่ายให้เพิ่มขึ้นจากอัตรา

⁴⁵ กชพร รังษิภินทร. (2558). *ปัญหาองค์กรผู้ใช้อำนาจในการวินิจฉัยสิทธิของจำเลยที่ได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 2-3.

เดิมได้ซึ่งหลักเกณฑ์ในการพิจารณาศาลจะคำนึงถึง อายุ สุขภาพ ความสามารถในการหารายได้ รวมทั้งความเสียหายในเชิงทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับความตายดังกล่าวอีกด้วย

ในกรณีที่จำเลยได้รับโทษจำคุกศาลจะเป็นผู้พิจารณาว่าสมควรจะได้รับความช่วยเหลือในความเสียหายเท่าใด ทั้งนี้ นอกจากศาลจะพิจารณาจากเวลาที่จำเลยต้องถูกจำคุกแล้วยังพิจารณาถึงความเสียหายในทางทรัพย์สิน การสูญเสียประโยชน์ที่จำเลยนั้นได้รับอันเนื่องมาจากความทุกข์ทรมานด้านร่างกาย จิตใจรวมไปถึงเจตนาของผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและการละเลยในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ อัยการ หรือผู้พิพากษาอีกด้วย นอกจากนี้ ในกรณีที่จำเลยถูกปรับค่าเสียหายที่รัฐจ่ายให้ก็เท่ากับจำนวนเงินที่ถูกปรับพร้อมดอกเบี้ยนับแต่วันที่ถูกปรับจนถึงวันที่ศาลตัดสินให้มีการเยียวยาความเสียหาย ดังนั้นไม่ว่าการเยียวยาให้แก่จำเลยจะอยู่ในรูปแบบของการจ่ายเงินสงเคราะห์หรือการชดเชยค่าสินไหมทดแทน โดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งต่างมีแนวคิดอย่างเดียวกัน ก็คือการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาเป็นไปเพื่อเรียกร้องความเชื่อมั่นของสังคมที่เสียหายไปเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดให้คือกลับมาเช่นเดิม นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการบังคับให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเป็นไปด้วยความรอบคอบและระมัดระวังมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการที่รัฐจะสามารถแก้ไขเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยยังต้องคำนึงถึงกระบวนการทางกฎหมายรวมถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐประกอบด้วย

ประการสุดท้าย ค่าทดแทน ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้ความคุ้มครองจำเลยผู้บริสุทธิ์โดยการจ่ายค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายตามความจริงเป็นเงินทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดให้แก่จำเลยผู้มีสิทธิได้รับเนื่องจากตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นพึงเป็นยุติว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับเพื่อตอบแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น⁴⁶

ในประเทศไทยนั้นเมื่อเกิดความเสียหายที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดหรือความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความรับผิดชอบโดยรัฐอยู่ในรูปแบบของการจ่ายค่าทดแทนในสองลักษณะ คือเป็นเงินที่รัฐพึงจ่ายให้โดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งในลักษณะมูลละเมิดลักษณะหนึ่ง และลักษณะเงินสงเคราะห์ที่รัฐพึงช่วยเหลือเยียวยา

⁴⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544. มาตรา 3.

ให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์⁴⁷ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดในการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ของไทยนั้น ดำเนินการตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1699 (UN International Covenant on Civil and Political Rights) มาตรา 14 (6) โดยการเยียวยาเป็นเงินในรูปแบบค่าสินไหมทดแทน เงินสงเคราะห์และค่าทดแทน เพื่อเป็นการช่วยเหลือในความเสียหายจากการอยู่ระหว่างพิจารณาของศาลขณะจำเลยต้องถูกจำคุกแล้วยังพิจารณาถึงความเสียหายในทางทรัพย์สิน การสูญเสียประโยชน์ที่จำเลยนั้นได้รับอันเนื่องจากความทุกข์ทรมานด้านร่างกาย จิตใจ รวมไปถึงเจตนาของผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง

กรณีตัวอย่างผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยในคดีอาญา⁴⁸ ในปี พ.ศ. 2546 รัฐจะต้องจ่ายเงินให้กับผู้ยื่นคำขอเป็นเงิน 11,737,087 บาท ปี พ.ศ. 2547 รัฐจะต้องจ่ายเงินให้กับผู้ยื่นคำขอเป็นเงิน 77,016,826 บาท ปี พ.ศ. 2548 รัฐจะต้องจ่ายเงินให้กับผู้ยื่นคำขอเป็นเงิน 57,793,020.36 บาท จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยเห็นว่ารัฐให้ความช่วยเหลือในการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลย ผู้บริสุทธิ์ที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดมาโดยตลอดและเป็นจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นทุกปี

2.2.2 แนวคิดในการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยใช้สิทธิทางศาล

บุคคลที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาเนื่องจากถูกดำเนินคดีโดยมิชอบ และเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และทำให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหายในมูลละเมิดนั้นได้ ไม่ว่าจะบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยจะเป็นเอกชนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ บุคคลนั้นย่อมต้องมีความรับผิดชอบในทางแพ่งต่อจำเลย⁴⁹

กรณีที่ผู้กระทำละเมิดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำในหน้าที่หน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นสังกัดก็อาจเข้ามาร่วมรับผิดชอบต่อผู้กระทำละเมิดด้วย โดยอาจมีกระบวนการที่หน่วยงานต้นสังกัดที่รับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายไปแล้วไปใช้สิทธิได้ เบียดไปกับเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้กระทำละเมิดต่อไป นอกจากนี้การดำเนินกระบวนการยุติธรรม

⁴⁷ วรรณิกา สุดาจันทร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 42. หน้า 31 .

⁴⁸ รายงานผลการดำเนินงาน 5 ปี 2544-2549 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 . หน้า 54-60.

⁴⁹ วรรณิกา สุดาจันทร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 42. หน้า 33.

ที่ผิดพลาดจนเกิดความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา อาจเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาก็ได้ ซึ่งกรณีนี้นอกจากที่รัฐจะต้องเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้แก่จำเลยแล้ว ในส่วนตัวของผู้พิพากษาเองก็ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในมูลละเมิดที่เกิดขึ้นนั้นด้วย โดยอาศัยหลักกฎหมายในเรื่องละเมิด

2.3 รูปแบบการเยียวยาความเสียหาย

ในอดีตประเทศไทยได้มีความพยายามยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคที่ได้รับความสะดวกอันเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด เนื่องจากเห็นว่าการปล่อยตัวชั่วคราวไม่เอื้อต่อการให้ความคุ้มครองผู้ที่มีฐานะยากจน รัฐจึงต้องรับผิดชอบกับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคที่ถูกดำเนินคดีอาญาด้วยความผิดพลาด โดยใช้งบประมาณจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงได้เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2534 ในมาตรา 32 วรรคสองดังนี้ “บุคคลที่ถูกควบคุมหรือคุมขังระหว่างการสอบสวน หรือระหว่างการพิจารณาคดี และภายหลังมีคำสั่งไม่ฟ้องหรือศาลมีคำพิพากษายกฟ้องให้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ” แต่แนวคิดดังกล่าวได้ตกไปในชั้นพิจารณาของรัฐสภาเนื่องจากที่ประชุมไม่เห็นด้วยกับหลักการดังกล่าว⁵⁰

จนกระทั่งได้เกิดความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมในคดีเซอร์เียนตันแคน ที่เปรียบเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงความด้อยประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการยุติธรรมในชั้นพนักงานสอบสวนที่มีการสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จขึ้นมา เพื่อการปรักปรำผู้บริโภคจึงต้องคำพิพากษาให้จำคุกสร้างความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคเหล่านั้นจนยากเกินเยียวยา อีกทั้งยังทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว เพื่อยกระดับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยเป็นผลให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 246 ได้มีการรับรองสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคล ซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยบทบัญญัติดังกล่าว

⁵⁰ สันตัก สุจริต. (2528). *การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 105.

ส่งผลให้มีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544⁵¹

จากแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ต้องถูกคุมขังหรือลงโทษโดยปราศจากความผิดหรือผลจากการดำเนินคดีโดยผิดพลาดในประเทศต่างๆ ได้มีรูปแบบการเยียวยาแก่จำเลยที่ได้รับความสะดวกเสียหายเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดตามความเหมาะสมของแต่ละประเทศ ดังนั้นผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกจับกุมตัวระยะเวลาหนึ่งเนื่องจากถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ต่อมาภายหลังพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำผิดหรือการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดทำให้บุคคลนั้นได้รับความเสียหาย ความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ รัฐจึงมีหน้าที่ต้องเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณีด้วยกัน⁵² คือ

2.3.1 การเยียวยาโดยการทดแทนความเสียหายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา

การเยียวยาความเสียหายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา รัฐมีหน้าที่ในการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาพิจารณาและชดเชยทดแทนความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาโดยองค์กรดังกล่าวตั้งขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ

การที่รัฐจ่ายค่าทดแทนความเสียหายให้กับผู้ต้องหาในคดีอาญา ไม่เป็นการตัดสิทธิผู้ต้องหา ในการที่จะใช้สิทธิเรียกร้องเอาจากผู้กระทำความผิด อาทิเช่น ตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ชอบแต่อย่างไรก็ตามหากผู้เสียหายได้ใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายแล้วต้องนำมาหักกลับกับจำนวนเงินที่รัฐได้พิจารณาชดเชยให้ในเบื้องต้นแล้ว

ผู้เสียหายในคดีอาญาซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิด หรือจำเลยในคดีอาญาที่ต้องถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาของศาลแต่ต่อมาภายหลังศาลยกฟ้องเพราะจำเลยไม่ได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดทั้งสองกรณีนี้ กฎหมายให้รัฐจ่ายค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย และจำเลยตามอัตราที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้เพื่อเป็นการเยียวยาผู้เสียหายในฐานะที่ตกเป็นเหยื่อในคดีอาญา และในบางกรณีไม่อาจจับผู้กระทำความผิดมาลงโทษหรือบังคับให้ชดเชยค่าเสียหายให้ได้ จำเลยดังกล่าวย่อมได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย

⁵¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพศวีร อธิษัชนพงศ์ อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 39. หน้า 35-36.

⁵² จูริรัตน์ ตรีภูมิ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 31. หน้า 59

ตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งกฎหมายที่ว่านี้คือ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายค่าทดแทนจำเลย และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งตราขึ้นเพื่อกำหนดอัตราการจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ส่วนจำเลยจะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด และได้ถอนฟ้องในระหว่างการดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด⁵³

การช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อช่วยเหลือทางการเงินแก่บุคคล 2 ประเภท คือผู้เสียหายซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือร่างกายหรือจิตใจเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นและจำเลยในคดีอาญา การจ่ายเงินช่วยเหลือดังกล่าวมีลักษณะการสงเคราะห์หรือสวัสดิการของรัฐแบบให้เปล่าเพื่อเยียวยาและบรรเทาความเสียหายแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเบื้องต้น⁵⁴ ซึ่งมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ให้คำนิยามของค่าตอบแทนไว้ว่า เงิน ททรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับเพื่อตอบแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น

สำหรับค่าทดแทนของฝ่ายจำเลยนั้น หมายถึง เงิน ททรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับเนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาหรือถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีและปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดคดีนั้นฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด⁵⁵ ประกอบกับการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญา ประเทศไทยได้ประกาศกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่าย

⁵³ ณรงค์ ใจหาญ. (2559). *การจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนจำเลยโดยรัฐตามกฎหมายใหม่*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. <http://www.siamrath.co.th/n/2167>. [2560,16 มีนาคม].

⁵⁴ รายงานผลการดำเนินงาน พ.ศ. 2544-2549 5 ปี พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 39. หน้า 25.

⁵⁵ มารุต บุณาค. (2550). *สิทธิพื้นฐานในคดีอาญา*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน. หน้า 111-112.

ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559⁵⁶ เพื่อให้การเยียวยา มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผู้เขียนเห็นว่า การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย เป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ โดยหน่วยงานรัฐได้กำหนดการค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้กับจำเลยเป็นเงินเพียงอย่างเดียวไม่ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายที่เป็นเงินหรือความเสียหายที่มีใช้ตัวเงิน ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงความหมายของคำว่า ค่าทดแทนที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

การจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความยากลำบากของจำเลยผู้บริสุทธิ์ในการฟ้องคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการที่ตนต้องถูกคุมขังหรือลงโทษโดยปราศจากความผิด แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและหลักความรับผิดชอบของรัฐ เพื่อสงเคราะห์จำเลยผู้ต้องตกเป็นเหยื่อของการดำเนินการยุติธรรมที่บกพร่องของรัฐและเป็นการลดการกดดันของจำเลยที่จะฟ้องคดีในลักษณะที่เป็นการแก้แค้นทดแทนในหลายประเทศได้ตรากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้เสียหายของผู้บริสุทธิ์ที่จะได้รับเงินค่าทดแทน ในลักษณะต่างๆ กัน เช่น “Restitution” หรือ “Compensation” หรือค่าเสียหาย (Damages) ทั้งในรูปของบทบัญญัติในกฎหมายอาญา หรือกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และกฎหมายว่าด้วยค่าทดแทนจากรัฐแก่จำเลย โดยเฉพาะ โดยมีขอบเขตและวิธีการจ่ายเงินต่างๆ กันไป ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแยกออกต่างหากจากระบบการเยียวยาแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม

ค่าทดแทนที่เรียกว่า Restitution มักได้แก่ค่าทดแทนการถูกคุมขังต่อวัน หรือตามสัดส่วนระยะเวลา หรือต่อจำนวนปีที่ถูกคุมขัง

ค่าทดแทนที่เรียกว่า Compensation จะมีขอบเขตการจ่ายกว้างกว่า เช่น อาจจ่ายเป็นค่าใช้จ่ายอื่นด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่จำเป็นและบริการให้คำปรึกษาทางการแพทย์ การฝึกวิชาชีพหรือค่าเล่าเรียน

⁵⁶ กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559.

ค่าเสียหาย Damages อาจได้แก่ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอาญาค่าจ้าง เงินเดือน ค่าขาดรายได้ หรือค่ารักษาพยาบาล หรือปรึกษาทางการแพทย์ในช่วงที่ต้องถูกจับกุมดำเนินคดีหรือรับโทษ

วิธีการจ่ายเงินทดแทนหรือค่าเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา

การเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาในต่างประเทศส่วนใหญ่ได้แก่การจ่ายเงินทดแทน (Restitution หรือ Compensation) หรือค่าเสียหาย (Damages) ให้แก่จำเลยซึ่งอาจแยกวิธีการพิจารณาให้ความช่วยเหลือออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ตามลักษณะองค์กรที่พิจารณาและมีสิ่งจ่ายเงินค่าทดแทนหรือค่าเสียหายในเรื่องนี้ คือ

- (1) การจ่ายค่าทดแทนหรือค่าเสียหายโดยศาล
- (2) การจ่ายค่าทดแทนโดยหน่วยงานของรัฐ
- (3) การจ่ายค่าทดแทน โดยให้จำเลยสามารถเลือกได้ว่าจะใช้สิทธิทางหน่วยงาน

ของรัฐหรือฟ้องคดีต่อศาล

2.3.2 การเยียวยาความเสียหายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาด้วยวิธีอื่น

การเยียวยาความเสียหายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาด้วยวิธีอื่นที่มีใช้เงิน เช่น การแก้ไขเยียวยาในเรื่องชื่อเสียงโดยการประกาศให้บุคคลทั่วไปทราบ หรือการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ตลอดจนการช่วยเหลือด้านการฟ้องร้อง ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดเพื่อให้ชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้มีการเยียวยาความเสียหายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาด้วยวิธีอื่นที่มีใช้ตัวเงิน ดังเช่นในกรณีบุคคลที่ได้รับโทษทางวินัยสืบเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้นได้รับโทษทางอาญาเป็นความผิดพลาดที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระบวนการออกคำสั่งลงโทษทางปกครอง หากภายหลังพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือการกระทำนั้นไม่เป็นความผิด แต่การดำเนินการทางวินัยได้ดำเนินไปตลอดจนบุคคลดังกล่าวได้รับโทษไปออก คำสั่งดังกล่าวจึงเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย กระบวนการเยียวยากรณีข้าราชการพลเรือนที่ถูกลงโทษปลดออก หรือไล่ออก หากเห็นว่าคำสั่งลงโทษไม่ชอบด้วยกฎหมายก็สามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้อุทธรณ์ไม่ได้กระทำความผิดเห็นควรยกโทษ หรือเห็นว่ากระทำผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรง ซึ่งทั้งสองกรณีต้องยกเลิกคำสั่งลงโทษแล้วส่งให้กลับเข้ารับราชการ

โดย ก.พ. จะต้องรายงานนายกรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป เมื่อนายกรัฐมนตรีพิจารณาแล้วสั่งการประการใด เช่น ผู้อุทธรณ์ไม่ได้กระทำความผิด จึงให้ผู้อุทธรณ์

กลับเข้ารับราชการ หรือให้เปลี่ยนแปลงคำสั่งของผู้บังคับบัญชา หรือให้ดำเนินการประการใด ส่วนราชการก็ต้องดำเนินการตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งเดิมหรือในตำแหน่งระดับเดียวกันกับที่ผู้นั้นมีคุณสมบัติเฉพาะสมหรับตำแหน่งนั้น และให้ผู้นั้นมีสถานภาพเป็นข้าราชการตลอดระยะเวลาที่ถูกสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน สำหรับเงินเดือน เงินอื่นที่จ่ายเป็นรายเดือน เงินช่วยเหลืออย่างอื่นและการจ่ายเงินดังกล่าวให้เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบว่าด้วยการนั้น ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 ไม่มีกฎหมายที่กำหนดการเยียวยาแก่ผู้ถูกสั่งลงโทษโดยคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายโดยตรง แต่หากข้าราชการที่ถูกลงโทษทางวินัยแล้วต่อมาได้ยกเลิกเพิกถอนคำสั่งลงโทษดังกล่าวไว้ ก็จะใช้กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยา⁵⁷

ปัจจุบันพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 ได้ให้อำนาจคณะกรรมการพิทักษ์ระบบคุณธรรม (ก.พ.ค.) ในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้อุทธรณ์หรือดำเนินการอื่นใดเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม โดยได้กำหนดแนวทางการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบจากคำสั่งไว้⁵⁸ ดังนั้นกรณีผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นผู้สุจริตให้เยียวยาสิทธิทั้งหมดเท่าที่สามารถเยียวยาได้โดยให้สิทธิทำนองเดียวกับที่ยังอยู่ในราชการและกรณีผู้ที่ได้รับความเสียหายมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดบางส่วน อาทิ เดิมถูกลงโทษไล่ออกจากราชการ แต่มีคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยว่ากระทำความผิดไม่ถึงขั้นกระทำความผิดวินัยอย่างร้ายแรงให้เยียวยาสิทธิได้ไม่เกินกึ่งหนึ่ง ในการเยียวยาความเสียหายดังกล่าวต้องถือหลักเสมอภาคซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งต้องได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

ซึ่งการให้ความช่วยเหลือจากกระทรวงยุติธรรม ปัจจุบันการเยียวยาจำเลยผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเมื่อปลายปี พ.ศ. 2553 นายพีระพันธ์ สาลีรัฐวิภาค ได้รับการร้องเรียนจากแม่ของนางสาวอรทัยพลเสน ชาวจังหวัดชลบุรี ผ่านรายการข่าวสดสามมิติ ว่านางสาวอรทัยซึ่งเป็นลูกสาวถูกตำรวจจับตัวและนำไปคุมขังไว้ที่เรือนจำคลองขวาง แม่ยืนยันว่าไม่จริง หลังจากนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้นำเรื่องไปตรวจสอบ โดยตรวจสอบตามฐานทะเบียนราษฎรพบว่า มีผู้ที่ชื่อว่า อรทัย พลเสน ซ้ำกันถึง 6 คน และได้ไปสอบถามนายอนุกุล ซึ่งถูกจับในขณะนั้นก็

⁵⁷ รุ่งนภา ธรรมมา. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 7. หน้า 73-74.

⁵⁸ รุ่งนภา ธรรมมา. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 7. หน้า 82-83

ยืนยันว่าอรรถที่เป็นแพนและค้าขายด้วยกัน ไม่ใช่คนที่ถูกจับ รัฐมนตรียุติธรรมจึงได้เร่งรัดให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการให้ความเป็นธรรมซึ่งเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายก็ช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ ศาลก็มีเมตตา รับคำร้องและสั่งปล่อยตัวนางสาวอรรถออกมา และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ดำเนินการเรื่องเงินชดเชยค่าเสียหายในคดีอาญาให้กับนางสาวอรรถ⁵⁹

2.4 การเยียวยาผู้เสียหายและจำเลยที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526

หลักการและเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กำหนดให้สิทธิแก่บุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดในการขอรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลัง หากปรากฏหลักฐานขึ้นใหม่ว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและกำหนดให้สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลผู้นั้นมิได้กระทำความผิด⁶⁰

พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับแก่คดีอาญาเท่านั้น ซึ่งศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีอาญาตาม พระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ ศาลยุติธรรม ศาลเยาวชนและครอบครัวและศาลทหาร (มาตรา 4)

คดีที่จะมีการร้องขอให้รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่นั้น จะต้องเป็นคดีที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ต้องรับโทษอาญาในคดีนั้นแล้ว ซึ่งคดีอาจถึงที่สุดในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ได้ และยังคงปรากฏว่า

1. พยานบุคคลซึ่งศาลอาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง (มาตรา 5 (1)) ในคดีอาญาพยานบุคคลเป็นพยานที่มีน้ำหนักมาก โดยเฉพาะประจักษ์พยาน ซึ่งหากคำเบิกความของพยานบุคคลนั้นเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ย่อมมีผล

⁵⁹ ผลการดำเนินงานกระทรวงยุติธรรม ภายใต้การบริหารงานของ นายพีระพันธุ์ สาลีรัฐวิภาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2553 หน้า 57.

⁶⁰ พงษ์พิลัย วรรณราช.(ม.ป.ป.). สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526.(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก http://web.krisdika.go.th/data/lawabout/lawdetail/lawdetail_007.htm. [2560, 15 มีนาคม]

ทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีบิดเบือนไปได้โดยง่าย และพยานบุคคลที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริงนั้นจะต้องเป็นพยานบุคคลที่ศาลใช้เป็นหลักในการพิพากษาคดีด้วย หากเป็นพยานในคดีเดิมแต่เป็นเพียงพยานแวดล้อมหรือมิได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดี ย่อมไม่สามารถอ้างมูลเหตุดังกล่าวเพื่อขอให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้

2. พยานเอกสารหรือพยานวัตถุซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าเป็นพยานหลักฐานปลอมหรือเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง พยานหลักฐานปลอม คือพยานหลักฐานที่ได้ทำขึ้นโดยผู้ที่ไม่มีความอำนาจเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อว่าเป็นพยานหลักฐานที่แท้จริงรวมทั้งการแก้ไขเปลี่ยนแปลงพยานหลักฐานที่แท้จริงด้วย ส่วนพยานหลักฐานเท็จ คือพยานหลักฐานที่ทำขึ้นโดยผู้ที่มีอำนาจแต่ทำโดยผิดจากความเป็นจริงเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อตามที่เป็นเท็จ

3. มีพยานหลักฐานใหม่อันชัดเจนและสำคัญแก่คดี ซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุดนั้นจะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นไม่ได้กระทำความผิด จะเห็นได้ว่าพยานหลักฐานใหม่นี้หมายความว่าพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ และเป็นพยานหลักฐานที่มีได้กล่าวอ้างหรือนำสืบในคดีเดิม มีประเด็นที่น่าพิจารณาว่าพยานหลักฐานใหม่นี้จะต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นใหม่ภายหลังจากที่คดีเดิมมีคำพิพากษาถึงที่สุดหรือรวมถึงพยานหลักฐานที่มีอยู่แล้วในระหว่างที่ศาลพิจารณาคดีเดิมแต่มีได้ยกขึ้นกล่าวอ้างในคดีเดิมนั้น ซึ่งในกรณีนี้หากศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมศาลก็สามารถอนุญาตให้ถือเอาพยานหลักฐานที่มีอยู่แล้วแต่มีได้นำเข้าสืบในคดีเดิมเป็นพยานหลักฐานใหม่เพื่อใช้สิทธิร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้ ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีใหม่นั้น ได้แก่

- (1) บุคคลที่ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั่นเอง
- (2) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลของบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้น
- (3) ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นของนิติบุคคลกรณีผู้ต้องรับโทษอาญานั้นเป็นนิติบุคคล
- (4) ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาของบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาในกรณีที่บุคคลนั้นถึงแก่ความตายก่อนที่จะมีการยื่นคำร้อง
- (5) พนักงานอัยการในกรณีที่พนักงานอัยการมิได้เป็นโจทก์ในคดีเดิม ซึ่งพนักงานอัยการจะยื่นคำร้องเมื่อเห็นสมควรเองหรือเมื่อบุคคลตาม (1) (2) (3) หรือ (4) ร้องขอก็ได้

ในการยื่นคำร้องนั้น โดยหลักให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ได้พิพากษาคดีนั้นหรือศาลอื่นที่ได้มีเขตอำนาจแทนศาลนั้นและในคำร้องนั้นต้องอ้างมูลเหตุในการร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ให้ชัดเจน และถ้าจะขอค่าทดแทนหรือขอรับสิทธิที่ต้องเสียไปอันเป็นผลโดยตรงจากคำพิพากษานั้นคืนก็ให้ระบุไว้ในคำร้องนั้นด้วย โดยสิทธิที่ขอรับคืนนี้มีให้รวมถึงสิทธิในทางทรัพย์สิน

เมื่อได้มีการยื่นคำร้องต่อศาลให้ศาลที่ได้รับคำร้องทำการไต่สวนว่ามีมูลพอที่จะรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่หรือไม่ เว้นแต่กรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ร้องศาลจะไต่สวนคำร้องหรือไม่ก็ได้ ในการไต่สวนคำร้องพนักงานอัยการและโจทก์ในคดีเดิมจะมาฟังการไต่สวนและซักค้านพยานของผู้ร้องหรือไม่ก็ได้ เมื่อศาลไต่สวนคำร้องเสร็จแล้วให้ส่งสำนวนการไต่สวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังศาลอุทธรณ์ ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าคำร้องนั้นมีมูลให้ศาลอุทธรณ์ส่งรับคำร้องและส่งให้ศาลชั้นต้นที่รับคำร้องดำเนินการพิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ต่อไป แต่ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าคำร้องนั้นไม่มีมูลให้ยกคำร้องนั้น ในกรณีที่ศาลส่งรับคำร้องต้องมีการสืบพยานโดยพนักงานอัยการหรือโจทก์ในคดีเดิมมีสิทธิยื่นคำคัดค้านและนำพยานหลักฐานของตนเข้าสืบหักล้างได้และเมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะเรียกพยานที่น่าสืบมาแล้วมาสืบเพิ่มเติมหรือเรียกพยานอื่นมาสืบก็ได้

ในระหว่างดำเนินการพิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ ศาลชั้นต้นอาจส่งปล่อยบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญานั้นชั่วคราวโดยมีประกันหรือมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้ การพิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ ถ้าคำพิพากษาในคดีเดิมเป็นคำพิพากษาของศาลชั้นต้นให้ศาลชั้นต้นที่รับคำร้องดำเนินการพิจารณาพิพากษาต่อไป ถ้าเห็นว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริงก็ให้พิพากษายกคำร้องนั้นเสีย แต่ถ้าเห็นว่าบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดให้พิพากษายกคำพิพากษาเดิมและพิพากษาว่าบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิด ส่วนถ้าในคำพิพากษาคดีเดิมเป็นคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาให้ศาลชั้นต้นที่รับคำร้องดำเนินการพิจารณาและทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา แล้วแต่กรณีพิจารณาเพื่อพิพากษายกคำร้องหรือยกคำพิพากษาเดิมและพิพากษาว่าบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิด และในกรณีที่มิใช่คำขอค่าทดแทนหรือขอรับสิทธิคืนก็ให้ศาลมีคำสั่งเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวด้วย

การกำหนดค่าทดแทนให้ได้ไม่เกินจำนวนตามคำขอและกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในมาตรา 14 แห่ง พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 โดยในกรณีที่เป็นการทรัพย์สินก็ต้องคืนทรัพย์สินนั้น หากคืนไม่ได้ก็ให้ชดเชยราคา ส่วนในกรณีที่เงินก็ให้ได้รับเงินคืน โดยจะกำหนดดอกเบี้ยให้ด้วยก็ได้ ส่วนในกรณีที่ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินหรือเงินไม่ว่าจะเป็นโทษ

กักขังหรือจำคุก โทษประหารชีวิต หรือถูกใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนก็ให้ศาลกำหนดค่าทดแทนให้ตามที่สมควร⁶¹

เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาในคดีที่ได้อื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ พนักงานอัยการผู้ร้องหรือโจทก์ในคดีเดิมซึ่งเป็นคู่ความมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาต่อไป คำร้องเกี่ยวกับผู้ต้องรับโทษอาญาคนหนึ่งในคดีหนึ่งให้ยื่นได้เพียงครั้งเดียว และเมื่อได้มีการยื่นคำร้องแล้วปรากฏว่าผู้ยื่นคำร้องถึงแก่ความตาย ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาของบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดซึ่งยังมีชีวิตอยู่จะดำเนินคดีต่างผู้ตายต่อไปก็ได้ (มาตรา 19)

คำร้องขอให้พิจารณาคดีใหม่ให้ยื่นได้ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ปรากฏข้อเท็จจริงอันเป็นมูลเหตุให้ยื่นคำร้องขอพิจารณาคดีใหม่นั้นหรือภายในสิบปีนับแต่วันที่คำพิพากษาในคดีเดิมถึงที่สุด แต่เมื่อมีพฤติการณ์พิเศษศาลจะรับคำร้องที่ยื่นพ้นกำหนดนั้นไว้พิจารณาก็ได้

การกำหนดค่าทดแทน ตามพระราชบัญญัติการอื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 มาตรา 14 การกำหนดค่าทดแทนให้กำหนดได้ไม่เกินจำนวนตามคำขอที่ระบุในคำร้องตามมาตรา 8 และตามหลักเกณฑ์ดังนี้⁶²

(1) ถ้าต้องริบทรัพย์สินให้ได้รับทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นคืน เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติว่าให้ต้องริบ ไม่ว่าจะเป็นของผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ ถ้าไม่สามารถคืนทรัพย์สินที่ถูกริบได้ให้ได้รับชดเชยราคาของทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นโดยถือราคาในขณะศาลพิพากษาคดีที่อื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ และถ้าทรัพย์สินที่ถูกริบเป็นเงินให้ได้รับจำนวนนั้นคืนโดยศาลจะคิดดอกเบี้ยให้อัตราร้อยละสิบห้าต่อปีของจำนวนเงินนั้น นับแต่วันริบจนถึงวันที่ศาลเห็นสมควรกำหนดก็ได้

(2) ถ้าต้องรับโทษปรับและได้ชำระค่าปรับต่อศาลแล้ว ให้ได้รับเงินค่าปรับคืนโดยศาลจะคิดดอกเบี้ยให้อัตราร้อยละสิบห้าต่อปีของจำนวนเงินค่าปรับนับตั้งแต่วันชำระค่าปรับจนถึงวันที่ศาลเห็นสมควรกำหนดก็ได้

⁶¹ เท็ดสยาม บุญยะเสนา. (2560). *ว่าด้วยพยานหลักฐานใหม่ (Fresh Evidence)*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://thamaaya.wordpress.com/2017/02/11/%E0%B8%A7> [2560, 15 มีนาคม].

⁶² iLaw. (2559). *พ.ร.บ. อื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่: ความหวังที่ยังไม่ใกล้ความเป็นจริง*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://ilaw.or.th/node/4266> [2560, 15 มีนาคม].

(3) ถ้าต้องรับโทษกักขังหรือกักขังแทนค่าปรับหรือจำคุก ให้ได้รับค่าทดแทนเป็นเงินโดยคำนวณจากวันที่ถูกกักขังหรือถูกจำคุก ในอัตราที่กำหนดไว้สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา

(4) ถ้าต้องรับโทษประหารชีวิตและถูกประหารชีวิตแล้ว ให้กำหนดค่าทดแทนเป็นจำนวนเงินไม่เกินสองแสนบาท

(5) ถ้าถูกใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนแทนการลงโทษอาญาให้ศาลกำหนดค่าทดแทนให้ตามที่เห็นสมควร

การสั่งให้ได้รับสิทธิคืนตามคำขอที่ระบุไว้ในคำร้องตามมาตรา 8 ถ้าไม่สามารถคืนสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดเช่นว่านั้นได้ ให้ศาลกำหนดค่าทดแทนเพื่อสิทธินั้นให้ตามที่เห็นสมควร

ผู้เขียนขอเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 กับพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับนี้มีแนวทางการเยียวยาที่แตกต่างกัน กล่าวคือส่วนในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายฯ กำหนดให้ค่าทดแทนแก่จำเลยในกรณีที่จำเลยต้องได้รับความเสียหายหรือเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ ในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล แต่ปรากฏว่าเมื่อได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วปรากฏว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด จึงเป็นคนละกรณีกัน ส่วนพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 กำหนดให้ค่าทดแทนในกรณีที่บุคคลใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษทางอาญา แต่ปรากฏต่อมาภายหลังจากมีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด⁶³

ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือที่ปลายเหตุ ความเสียหายเกิดมาจากการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ภายใต้กฎหมายของรัฐยังขาดประสิทธิภาพ ยังผลให้สถิติอัตราอาชญากรรม เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติงานเกินขอบเขตอำนาจหน้าที่ หรือการค้นคว้าหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร รวมถึงปัญหาการคอร์รัปชันภายในองค์กรต่างๆ ของรัฐ ยังไม่ได้รับการแก้ไข อีกทั้งระบบการพิจารณาสั่งฟ้องของอัยการยังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ

⁶³ พงษ์พิลัย วรรณราช.(ม.ป.ป.). *สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526.* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. http://web.krisdika.go.th/data/lawabout/lawdetail/lawdetail_007.htm. [2560, 15 มีนาคม]

เนื่องจากช่องว่างของกฎหมายทำให้ไม่สามารถผลิตผลงานได้อย่างรัดกุม⁶⁴ จึงเป็นผลให้ปัจจุบันยังมีจำเลยที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด มีอยู่อย่างต่อเนื่องและได้รับการเยียวยาที่ยังไม่สอดคล้องกับความเสียหายที่เกิดขึ้น

⁶⁴ ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์. (2541). *อาชญาวิทยา, อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรายงานผลการดำเนินงาน 5 ปี 2544-2549 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 . หน้า 70.